

vača, azbučni popis prvih stihova pesama). Od naročtog su značaja beleške uz pesme koje sadržavaju: podatke o ranijem štampanju i razlike do kojih je došlo prilikom preštampavanja, imena pevača i zapisivača (ukoliko su se mogla utvrditi), o vremenu i mestu zapisivanja, popis varijanti za beleženih pre 1814. godine i tekstove 33 dosad neštampanih varijante iz rukopisnih zbornika, literaturu o pesmi.

Ovom je knjigom omogućeno bolje i potpunije poznavanje Vukovog rada, data je dobra osnova za dalja istraživanja usmene lirske poezije, a budućim poslenicima prištedeno je dugotrajno i mukotrpno tražanje. Koliko je tu bilo potrebno uložiti strpljivog rada i koliko je bilo potrebno znanja, izlišno je naglašavati. Činim to u znak velikog poštovanja prema pok. dru Vladanu Nediću, izuzetnom čoveku, naučniku i profesoru, koji je na tom poslu sagorevao.

Marija KLEUT

SRPSKE NARODNE PJESME IZ NEOBJAVLJENIH RUKOPISA VUKA STEF. KARADŽIĆA I—V, za štampu priredili ZIVOMIR MLADENović i VLADAN NEDIĆ, SANJU, Beograd 1973—1974, 1519 str. (Knjiga prva RAZLIČNE ŽENSKÉ PJESME. Knjiga druga PJESME JUNÁČKE NAJSTARIJE. Knjiga treća PJESME JUNÁČKE SREDNJIJEH VREMENA. Knjiga četvrta PJESME JUNÁČKE NOVIJIH VREMENA O VOJEVANJU ZA SLOBODU. Knjiga peta OSOBITE PJESME I POSKOČICE).

Poznato je da je Vuk Karadžić za svoga života prikupio veliki broj narodnih pesama, da su mu u tome pomagali ljudi različitih zanimanja, sa različitim motivima i različitom merom strpljenja da istraju u nimalo lakom poslu i najzad s različitim uspehom, kako u pogledu broja tako i u pogledu kvaliteta sakupljenih pesama. Iz radova strpljivih naučnika koji su

imali prilike, ali i smelosti, da pregledaju njegovu zaostavštinu doznavalo se pomalo kako su te pesme redigovane i pripremane za štampu. Znalo se takođe da Vuk nije izdao u svojoj redakciji sve pesme koje su se u njega našle, nešto zbog toga što nije dospeo, a nešto zbog toga što nije smatrao vrednim publikovanja. Sve je to, iako dragoceno, bilo nedovoljno da se stekne celovita predstava o jednoj od najzanimljivijih i najvažnijih književnih radionica, koja je imala svoje sakupljače, pretplatnike i neprijatelje, ali iznad svega svog majstora gvozdene volje i izuzetne radljivosti. Nešto, i to ne malo, iz Vukove zaostavštine ugledalo je sveta, ali u izdanjima koja su imala mnogo mana, a bila su i prapraćena bezmalo opštim uverenjem o superiornosti primenjene selekcije. Stoga su četiri knjige tzv. bečkog izdanja oglašene »klasičnim« te su i danas polazišta za ispitivanje usmene poezije, ne samo kao ono najbolje što u njoj postoji nego i kao prava slika stanja usmene poezije u jednom vremenu. Kakve se sve pogrešne i iskrivljene naučne predstave mogu javljati (a javljale su se i javljaju se) kada se izbor proglasi celokupnim ili karakterističnim stanjem, kada se selekcija prema kvalitetu proglasi opštim nivoom, kada se idealnim stanjem proglaše pesme istrgnute iz konteksta vremena i mesta, kada se ne vodi računa o načinu beleženja i izdavanja i o ličnostima pevača i zapisivača — sve su to pitanja koja prevazilaze okvire prikaza svojim značajem i težinom. Njih, međutim, treba postavljati baš povodom Vukovog rada i ona se neminovno nameću povodom pet knjiga Srpskih narodnih pjesama iz neobjavljenih rukopisa Vuka Stef. Karadžića. Ovakvo izdanje bilo je preko potrebno da bi se omogućilo trezveno i argumentovano rešavanje ovih, ali i mnogih drugih pitanja, kako onih koja se neposrednije tiču Vukovog rada tako i onih koja šire obuhvataju usmenu poeziju. Redimo, konstatacije da je Vuk redigovao svoje pesme (što, doduše, nije u skladu sa docijije usvojenim normama) i upozorenja da je to činio ispravno jer je bilo »u narodnom duhu« nedovoljne su kao objašnjenje poetike usmene poezije i Vukovog gledanja na nju.

Knjige koje smo dobili otkrivaju dosad nepoznate tvorevine (ukupno 1920 dosad neobjavljenih pesama, od čega 207 iz Vukovih rukopisa, a ostalo iz rukopisa njegovih saradnika) i donose potpunije i pouzdanije tekstove onih pesama koje su ranije bile nedovoljno pouzdano objavljene u Državnom izdanju. Sada smo, u stvari, prvi put u prilici da steknemo celovit pregled svega što se u Vukovoj radionici našlo. Sve to pripremiti za štampu i koliko-toliko sistematizovati izuzetno je obiman i težak posao. Knjige koje je ovim izdanjem šira naučna javnost dobila dragocene su. U proceni koliko će one biti privlačne i za širi čitalački krug treba biti obazriv jer su one, iako sa elementima kompromisa, koncipirane prema naučnim potrebama. Preterani optimizam ne treba pokazivati ni u predviđanjima kada će i na koji način nauka početi da ih koristi, iako je van sumnje da su mnoga pitanja sada postavljena na pravi način. Parafrazirajući Vuka, koji je strahovao »da ih (pesme) gdje u putu kako ne izgubim«, mi bismo mogli reći da su u istoriji književnosti bile izgubljene i ne bez razloga pretpostaviti da preko noći nauka neće početi da računa s njima.

Stoga, više u vidu upozorenja, želim da ukažem na neke od nedoslednosti koje su iskrsnule u ovom izdanju i koje mogu otežati njegovo korišćenje.

Kako je i iz samog naslova pojedinih knjiga vidljivo, u izdavanju pesama priredivači su se uglavnom pridržavali Vukove klasifikacije usmene poezije i načina njegovog izdavanja prema četiri knjige bečkog izdanja; u prvoj su knjizi »različne ženske pjesme«, u drugoj »pjesme junačke najstarije«, u trećoj »pjesme junačke srednjih vremena«, a u četvrtoj »pjesme junačke novijih vremena o vojevanju za slobodu«. Peta knjiga, u kojoj su »osobite pjesme i poskočice«, odstupanje je od ovog principa. U njoj su lirске pesme, lascivne sadržine, koje Karadžić za života nije objavio, motivisan razlozima drugačije prirode no što su bili oni kojima se rukovodio prilikom odabiranja i publikovanja pesama u prve četiri knjige. U jednom su slučaju razlozi bili mahom naučni i estetski (nedorađenost i uopšte manja lepota pesama, postojanje boljih varijanata, loš zapis nepouzdanog zapisivača) ili ih je jednostavno nametnuo život (ne-

dostatak vremena i neumitno gubljenje moći, zatuirivanje rukopisa). Ostavljam u ovom trenutku po strani mogućnost postojanja subjektivnog stava (favorizovanje jednog žanra na račun drugih, povozanost jezičke reforme s izdavanjem pesama, što je moglo voditi favorizovanju jezika jednog kraja ili jednog pevača na račun drugih itd.) jer to zaslužuje posebnu pažnju. »Osobite pjesme« Vuk nije objavio jednostavno zbog pošovanja građanskog morala. Peta knjiga ovoga izdanja nosi oznaku »samo za naučnu upotrebu« i štampana je u manjem, ograničenom tiražu. Želim da ukažem na dve stvari. U ovom izdanju pesme »osobite« (što nikakvo naročito imenovanje predmeta i nije) našle su se izvan vrste lirске poezije, u dvema knjigama i neobjedinjene registrom pesama i početnih stihova. Prva knjiga je na taj način publikovana u svojevrsnom izboru (a princip je bio da se objavi sve što se našlo) i prema subjektivnoj meri za pristojnost (i u prvoj knjizi, ovakvoj kakva je ona sada, poneko bi mogao smatrati da ima pesama osobitih, kao što i u petoj ima takvih koje bi se mogle doimati kao čedne). Drugo, stidljivo prećutkivanje erotske usmene poezije i u Vukovom vremenu i docnije, ponovljeno na izvestan način i ovim izdanjem, stvara iskrivljenu sliku o čednosti naše usmene poezije i odsustvu erotskog u njoj. Pristom, dakako, treba reći da među »osobitim« pesmama ima i vulgarnih, ima i umetnički sasvim neuspelih, ima tvorevina učenih ljudi nastalih oponašanjem i ima povećni broj nezanimljivih varijanti na jednu istu temu.

Usvajanje Vukove podele u prve četiri knjige ovog izdanja ima svojih prednosti. Vukova klasifikacija učvršćena je tradicijom i nijedna druga kao opšteprihvaćena nije zauzela njeino mesto. Opređeljujuć se za ovakav raspored u publikovanju pesama, Ž. Mladenović i V. Nedić imali su u vidu i potrebu da se ovo izdanje koristi paralelno sa Vukovim bečkim i državnim. Primedbe su moguće bilo sa stanovišta potrebe da se izgradi klasifikacija koja bi u većoj meri odgovarala savremenim gledanjima na usmenu poeziju, bilo sa stanovišta mogućnosti da se rekonstruišu knjige, da se naprave »onako kako bi ih Vuk izdao«. Unutar svake knjige pesme su raspo-

ređivane po temama, odnosno po srodnosti motiva, onako kako se može pretpostaviti da bi uradio Vuk, ali bez njegovih nedoslednosti.

Od ovoga je principa u raspoređivanju pesama odstupljeno u nekoliko slučajeva. U prvoj knjizi, pored pesama označenih Vukovim terminima za svaku pojedinu vrstu, kao dodaci štampane su pesme drugih naroda, zatim pod posebnim naslovima one iz rukopisa Lukijana Mušickog, Vuka Vrčevića, Đorđa Stefanovića Kojanova, Sava Martinovića i građanske poezije (dve pesme). U drugoj knjizi su kao dodatak štampani sačuvani počeci pesama, pripevi, jedna pesma Đorđa Stefanovića Kojanova; u trećoj jedan odlomak i pesma **Druga ženidba bana Zrinjanina**, koja se našla u zbirci Lukijana Mušickog; u četvrtoj pesme Petra I Petrovića Njegoša, Sava Martinovića i Todora Mijuškovića.

Opređenije da se objave u ovom izdanju i one pesme koje očigledno nisu narodne, odnosno usmeno stvarane i prenošene, i one za koje se pretpostavlja da nisu odgovarale Vukovom idealu narodne pesme čini mi se opravdanim, bez obzira na kolidiranje s naslovom (što je formalna stvar, ipak). Publikovanje ovakvih pesama pokazuje realniju sliku: u životu i u rukopisima (pesmaricama) one su postojale uporedo, tačnije, pored »klaslične« ili »izvorne« narodne poezije — kako se obično kaže — postojala su raznovrsna poetska ostvarenja, koja pokazuju različit stepen i vrstu bliskosti u odnosu prema usmenoj poeziji, a »čisto« stanje se stvara izborom, ono je privid. Povoljno je, svakako, i to što je na taj način pošlovana celina Vukove zaostavštine. Nisam, međutim, sasvim sigurna da je, naročito u prvoj knjizi, pritom ostvaren i najbolji raspored publikovane građe. U svakom slučaju, kriterijumi su nejedinstveni: pesme su grupisane prema zapisivaču ili pevaču (ili prema pretpostavljenom pevaču), prema celini rukopisne zbirke u kojoj su se našle, prema vrsti. Nije dan kriterijum rasporeda i klasifikacije nije sproveden dosledno, jer se međusobno isključuju. Pesama građanske lirike, na primer, pored one dve koje su izdvojene u posebnu grupu, ima i među zapisima Lukijana Mušickog i među zapisima Vuka Vrčevića i među pesmama svake od navedenih

pesmarica. Ako je bilo principijelnog razloga da se iz celine izdvoje kao narodne pesme u svakoj pojedinoj knjizi, onda se mora reći da je mnogo pesama koje, po mom osećanju, nisu usmene ipak ostalo. Primera radi, čini se da pesma **O boju kosovskom** (knj. II, br. 30) isto tako, ako ne još i više, pokazuje odstupanja od poetike usmene poezije kao bilo koja pesma Đorđa Stefanovića Kojanova ili Petra I Petrovića Njegoša. Teškoće oko sređivanja obimnog i raznolikog materijala sigurno su bile velike i teško rešive bez prethodnih pojedinačnih naučnih istraživanja, čiji je ishod ponekad sasvim neizvestan (prisetimo se samo teškoća oko utvrđivanja autorstva pojedinih pesama ili njihovih zapisivača). Bilo bi možda dobro da je ovde sproveden raspored publikovanih pesama, koji se neminovno nameće kao klasifikacija bez obzira na namere, bar podrobnije objašnjen.

Uvodna studija Z. Mladenovića pruža instruktivan pregled sudbine Karađžičeve rukopisne zaostavštine i njenog prethodnog izdavanja. I studija i način publikovanja građe zamišljeni su kao sinteza naučnih saznanja i pružanje neophodne osnove za dalja istraživanja. To je dobro jer da se čekalo da se sve reši, pitanje je kada bismo ove knjige dočekali. Da li je, međutim, bilo potrebno pokazati toliko poštovanja prema izdanjima Državnog odbora, čiji je značaj ovim najnovijim znatno umanjcn? Z. Mladenović je posebno razmatrao one pesme koje su već objavljene, ukazujući na greške redaktora. Autor se, u stvari, opredelio za jednu koncepciju i jedan redosled izlaganja koji bitno otežavaju korišćenje knjigama. Umesto beležaka uz svaku pesmu, što je široko prihvaćeno u izdanjima ovakve vrste, veliki deo kritičkog aparata je smešten među stranice uvodne studije (recimo beleške o sitnim tekstualnim intervencijama i pogreškama Lj. Stoijanovića) i to stvara niz neprilika. Čitajući studiju, čitalac se neprestano sapliće o sitne detalje (tipa »štampano je u br. 5 (V, 140) — st. 101 našo umesto našao), koji su van sumnje važni naučniku, ali odvrćaju pažnju od glavnog toka misli i globalnih zaključaka. Čitajući pesme, zainteresovani naučnik mora da se vraća studiji, koja je po nesreći

numerisana rimskim brojevima od I—
—CCLXXIX.

O celini svih pet knjiga malo se vodilo računa. Ako se neko, primera radi, zainteresuje pesmom u trećoj knjizi, moraće da je traži preko registra studije, koji je u prvoj knjizi, između stranica sa rezimeom studije i registra pesama za ovu knjigu. Uza sve, ponavljanja su bila neminovna, pa je tako ispod svake pesme dat podatak gde se rukopis sada čuva, pod kojim registarskim brojem, gde je ranije preštampan i ima li varijante u Vučkovim knjigama, a sve to se nalazi i u studiji, te se druga, treća i četvrta knjiga praktično ne mogu koristiti bez prve. Jedinstvenog registra naslova i početnih stihova pesama nema, te se mora tragati u svih pet knjiga. Nedostaje takođe uobičajeni opis rukopisa, iako elemenata opisa u studiji ima. Potrebno je, dakle, prilično znanja, rutine i strpljenja da se knjige koriste.

Iznoseći ova opažanja, koja nikako ne osporavaju značaj i vrednost celog poduhvata, imala sam na umu želju da se bar malo pomogne u snalaženju među brojnim stranicama ovog izdanja, koje su rezultat velikog truda i erudicije. Svoju punu afirmaciju ove knjige će steći utičući na buduća proučavanja usmene poezije i upoznavajući s velikim brojem dosad bezmalo nepoznatih pesama, od kojih poneke imaju i antologijsku vrednost.

Marija KLEUT

SIVA ZVEZDA, NARODNE PESME OSLOBODILAČKE BORBE I SOCIJALISTIČKE IZGRADNJE, priredio **MOMČILO ZLATANOVIĆ**, Gradina, Niš 1974, 296 str.

Ovom novom zbirkom partizanske poezije *Siva zvezda* dobili smo još jednu u nizu zbirki koje nastadoše preštiskavanjem pjesama iz prethodnih. Prema *Uvodnim napomenama* ova je zbirka nastala stoga što »se odavno nameće potreba za izdavanjem izbo-

ra«, a koncipirana je ovako: Uvodne napomene, Izbor pjesama, Radovi o pesmama iz NOB, Izvori pesama, Beleške o ličnostima opevanim u pesma, Napomene, Bibliografija radova o narodnim pesmama oslobodilačke borbe i socijalističke izgradnje (izvod), Slovenski rečnik i Makedonski rečnik.

U *Uvodnim napomenama* na pet stranica priređivač govori o stvaranju i pjevanju pjesama narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije; o stvaraocima pjesama; o razvitku i preobražaju pjesama, o stvaralačkoj aktualizaciji, ali i o vezama s klasičnom lirikom ili epikom; o primatu lirskih pjesama; o književnoj vrijednosti i o pjesmama koje su slavile i pratile rad. U ovom kratkom tekstu ima misli ili tvrdnji koje su diskutabilne a neke nedovoljno precizne. Takve su npr.: 1. da »u istoriji naših naroda ni o jednom događaju nije ispevano toliko pesama« (više ima pjesama o Kraljeviću Marku, npr.); 2. da »ova poezija je u prvom redu duhovni proizvod seljačke sredine i odražava shvatanja i osećanja širokih narodnih masa« (prvi je dio točan samo ako se misli na pjesme u ovoj zbirci ili na one mnogobrojne varijante koje nastadoše od rata do naših dana; drugi dio je nejasan, iz njega se ne razabire da li samo seljaci spadaju u široke mase); 3. da »Kozaračko kolo«, na primer, ima na desetine varijanta« (ne znamo o kakvim se varijantama radi: da li pjesama ili kola?) i 4. da je partizanska epika »negovana pre svega tamo gde je još živa epska tradicija: na Kordunu, u Gornjoj Jablanici, u Pustoj Reci itd.« (ne znamo da li su navedena područja slučajno izabrana ili su primarna, odnosno da li ono »itd.« znači možda i još negdje?).

U glavnom dijelu knjige, na 204 stranice, doneseni su tekstovi pjesama izabranih iz 29 izvora i podijeljenih u dvanaest »krugova«: Crveni znaci (3), Crveni se barjak vje (25), *Zasijala zvijezda petokraka* (40), *Naše će ga puške osvetiti* (19), *Svaka pjesma iz srca je slika* (12), *Oj Partijo, svetinjo najveća* (6), *Ne plači, Malino mome, ne žalaj* (16), *Mila majko, to je tvoja dika* (4), *Al' ne pršte petokraka* (10), *Gdje je moje dijete* (5), *Kad se sjetim* (2), *Rad-*